

ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА

Эдийн засгийн эрх чөлөөний тухай хуулийн төсөл

Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 52 дугаар тогтоолын хавсралтаар батлагдсан “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын Урт хугацааны хөгжлийн бодлогод “...эдийн засгийн хөгжлийн бодлогын суурийг бүрдүүлж, дотоод хэрэгцээгээ өөрсдөө хангадаг, экспорт эрчимжсэн, хөрөнгө оруулалт, хуримтлалын чадавхаа бүрдүүлсэн, олон тулгуурт эдийн засагтай улс болно.” гэсэн зорилгыг дэвшүүлж, “бизнес, хөрөнгө оруулалтын таатай орчныг бүрдүүлж, төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийг хөгжүүлэх” замаар 2030 он гэхэд хүрэх зорилтыг тодорхойлсон. Мөн Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны 21 дүгээр тогтоолоор батлагдсан “Монгол Улсын Засгийн газрын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”-т “Зах зээл дэх төрийн оролцоог бууруулж, бизнес, хөрөнгө оруулалтын орчныг сайжруулан, төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийг бэхжүүлж, олон тулгуурт, хүртээмжтэй, экспортын баримжаатай эдийн засгийг бэхжүүлнэ.” гэж, “Хөрөнгө оруулалтын тухай хууль болон бизнесийн үйл ажиллагааг зохицуулж байгаа хуулиудыг шинэчилж, хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалах, бизнес эрхлэгчийг дэмжих эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгоно.” гэж, “Төрийн байгууллагуудаас зөвшөөрөл олгох үйл ажиллагааг бүрэн цахимжуулж, зөвшөөрлийн нэгдсэн платформыг эхлүүлнэ.” гэж тус тус заасан.

Мөн Дэлхийн өв уламжлалын сангаас “Эдийн засгийн эрх чөлөөт байдлын индекс”-ийг засаглалын үр ашиг, Засгийн газрын оролцоо, зохицуулалтын үр ашигтай байдал, нээлттэй зах зээл гэсэн 4 бүлгийн хүрээнд 12 шалгуур үзүүлэлтээр тооцдог бөгөөд Монгол Улс 2024 онд нийт дүнгээрээ 176 улсаас 60.6 оноотойгоор 74 дугаар байранд эрэмбэлэгдсэн байна. Шалгуур үзүүлэлтүүдийн оноо ангиллаар өмчийн эрх 92/176 муу, төрийн зарчимт байдал 117/176 муу, бизнесийн эрх чөлөө 79/176 дунд, хөрөнгө оруулагчдад ээлтэй байдал 119/176 бага гэж үнэлэгдсэн байна. Эндээс харахад хувь хүмүүсийн өмч эзэмших эрх чөлөөг хангах, төрийн албаны авлига авах эрсдэлийг бууруулах, бизнесийн үр ашигтай үйл ажиллагааны хязгаарлалт, хөрөнгө оруулалтын эрсдэлийг бууруулах шаардлагатай байгааг харуулж байна.

Монгол Улсын эдийн засагт 1994 оноос хойш уул уурхайн салбарын эзлэх хувь тэлж, уул уурхайн бус салбар, тэр дундаа хөдөө аж ахуйн салбарын эзлэх хувь агшжээ. Тухайлбал, уул уурхайн салбарын нийт ДНБ-д эзлэх жин өнгөрсөн 30 жилд 10 хувиас (1994) 27 хувь болж (2024) өссөн бол хөдөө аж ахуйн салбарын жин 27 хувиас 7 хувь болж буурчээ. Барилга, бүтээгдэхүүний цэвэр татвараас бусад үйлчилгээний салбарын ДНБ-д эзлэх хувь 1994 онд 35 хувийг эзэлдэг байсан бол 2024 онд 44 хувь болж өссөн.

Манай улсын хувьд төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлого болон нэрлэсэн Дотоодын нийт бүтээгдэхүүний харьцаа 2018, 2019 онуудад 29 хувь байсан бол 2023 онд 33 хувь, 2024 онд 37 хувь болж нэмэгдсэн. Засгийн газрын зүгээс цаашид уг харьцааг 2026 онд 30.9 хувь, 2027 онд 29.3 хувь, 2028 онд 28.2 хувь болгож үе шаттай бууруулахаар төлөвлөж байгаа ба ингэснээр хувийн хэвшлийг дэмжсэн татварын шинэчлэл хийгдэх орон зайг үүсгэж, хувийн хэвшлийн бизнесийг тэлэх боломжийг бүрдүүлэх, улмаар эдийн засаг дахь төрийн оролцоог үе шаттай бууруулна.

Монгол Улсад хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа нийт 933 (Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн системд 2025.09.08-ны өдрийн байдлаар байршсан тоо) хуулиас аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхлэх эрх (бизнес, хөрөнгө оруулалт, худалдаа

г.м)-тэй шууд болон шууд бус холбоотой харилцааг зохицуулсан ойролцоогоор 368 хууль үйлчилж байна.

Иймд хуулиар хориглосноос бусад аж ахуйн үйл ажиллагааг чөлөөтэй эрхлэх, өмчийн халдашгүй байдлыг хангаж, аж ахуйн үйл ажиллагаанд оролцогчдын эрх тэгш байдлыг хангах, гадаад, дотоодын зах зээлд чөлөөтэй оролцох нөхцөлийг бүрдүүлэх, аж ахуйн үйл ажиллагаа дахь төрийн оролцоог багасгаж, зохицуулалтын үр нөлөөтэй байдлыг хангах зорилгоор аж ахуйн үйл ажиллагааны чиглэлээр төрийн байгууллага, албан тушаалтнаас хууль тогтоомж, шийдвэрийг батлахдаа тус анхдагч хуулийг давуу хүчинтэй байдлаар баримтлах, эдийн засгийн эрх чөлөөг баталгаажуулах эрх зүйн орчныг сайжруулах шаардлагатай байна.

Мөн дээр дурдсан “Эдийн засгийн эрх чөлөөт байдлын индекс”-ээр хөрөнгө оруулагчдад ээлтэй байдал, зохицуулалтын үр ашигтай байдлыг тооцохдоо бизнесийн үр ашигтай үйл ажиллагааг хэр зэрэг хязгаарлаж байгааг тооцдог талаар дурдсан байх ба хөрөнгө оруулагчийн эрх ашиг сонирхлыг хамгаалах, хувийн хэвшлийн үйл ажиллагаанд төрөөс үзүүлэх дарамтыг багасгах, бизнес эрхлэх таатай орчныг бүрдүүлэх зорилгоор зөвшөөрлийн процессыг хялбаршуулах, цахимжилтыг эрчимжүүлэх зорилгоор Эдийн засгийн эрх чөлөөний тухай анхдагч хуулийн төслийг дагаж Хөрөнгө оруулалтын тухай, Зөвшөөрлийн тухай хууль болон холбогдох бусад хуулиудад нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шаардлагатай байна.

Улсын Их Хурлаас 2022 оны 06 дугаар сарын 17-ны өдөр Зөвшөөрлийн тухай хуулийг баталж, Аж ахуйн үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрлийн тухай хуульд заасан 1000 гаруй төрлийн тусгай зөвшөөрлийн тоог 14 чиглэлийн салбарт **251** “тусгай зөвшөөрөл”, **130** “энгийн зөвшөөрөл”, нийт **381** төрлийн зөвшөөрөл болгон бууруулж хуульчилсан. Зөвшөөрлийн тухай хууль хэрэгжиж эхэлснээс хойших хугацаанд нийт **16** зөвшөөрлөөр буюу боловсролын салбарт 4, байгаль орчны салбарт 3, банк, санхүүгийн салбарт 2, хүнс, хөдөө аж ахуйн салбарт 2, батлан хамгаалах салбарт 2, хууль зүйн салбарт 1, аймаг, нийслэлийн засаг даргаас олгох 2 зөвшөөрөл тус тус нэмэгдсэн байна. Зөвшөөрлийн тухай хуулийн 9.1 дүгээр зүйлд эрх бүхий этгээдийн үйл ажиллагаанд хяналт тавих, энэ хуульд өөрчлөлт оруулах үндэслэл, шаардлагыг тодорхойлох, зөвшөөрөл шинээр бий болгох, олгох үйл ажиллагаанд холбогдох санал, зөвлөмж гаргуулах чиг үүрэг бүхий төр, хувийн хэвшил, төрийн бус байгууллагын төлөөллөөс бүрдсэн орон тооны бус зөвлөл Ерөнхий сайдын дэргэд ажилладаг бөгөөд уг зөвлөлөөс зөвшөөрөл олгох зарим эрх бүхий байгууллагууд энэ процессыг алгасаж хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах зөрчлүүд байна. Зөвшөөрөл олгох, сунгах, түдгэлзүүлэх, хүчингүй болгохтой холбоотой харилцаа хуульчлагдсан болон захиргааны хэм хэмжээний акт, журмаар зохицуулж байгаа байдлыг судалж үзэхэд, нийт **251** тусгай зөвшөөрлөөс **89** тусгай зөвшөөрөлд хамаарах харилцаа нь эрх бүхий байгууллагаас батлагдсан захиргааны хэм хэмжээний акт, журмаар, **33** зөвшөөрөлд хамаарах харилцаа нь хууль болон захиргааны хэм хэмжээний акт, журмаар давхардсан байдлаар тусгагдсан. Өөрөөр хэлбэл нийт **251** төрлийн тусгай зөвшөөрлийн **122** зөвшөөрөлд хамаарах харилцааг захиргааны хэм хэмжээний акт, журмаар зохицуулж байна гэсэн судалгааны дүн гарсны дагуу Зөвшөөрлийн зөвлөлөөс Зөвшөөрлийн тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах, тус хуулийн зохицуулалтад салбарын хууль тогтоомж, журмуудыг нийцүүлэх чиглэлээр холбогдох дүгнэлт, зөвлөмжийг зөвшөөрөл олгох эрх бүхий байгууллагуудад хүргүүлсний дагуу эрх бүхий байгууллагуудаас нийт 60 гаруй захиргааны хэм хэмжээний актыг хүчингүй болгох, зарим зохицуулалтад нэмэлт, өөрчлөлт оруулах ажлыг хэрэгжүүлсэн.

Хууль тогтоомжид зөвшөөрөл гэж нэрлэгдээгүй боловч бизнесийн үйл ажиллагаа эрхлэхэд шаарддаг, төрийн байгууллагаас олгодог баримт бичгүүдийг Төрийн хэмнэлт, бүтээмжийн зөвлөлөөс судалж үзэхэд Монгол Улсын хуулиудад бүртгэл 264, дүгнэлт 232, гэрчилгээ 132, магадлан итгэмжлэл 30, сертификат 9 байна гэсэн үр дүн гарч, зөвшөөрөл олгох процесстой адилхан процессыг бүрдүүлж

байна.

Хуулийн төслийн зорилт нь Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт иргэн, хуулийн этгээд аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхлэх эрхээ хэрэгжүүлэхэд төрөөс баримтлах зарчим, тэдгээрийг хэрэгжүүлэх арга зам болон төрийн байгууллагын хүлээх үүргийг тодорхойлж, хувийн аж ахуй эрхлэх эрхийг баталгаажуулахад орших бөгөөд дараах харилцааг зохицуулна. Үүнд:

- Эдийн засгийн эрх чөлөөг хангахад баримтлах зарчмуудыг тодорхойлсон: Төрийн зүгээс иргэн, хуулийн этгээдийн эрхлэх аж ахуйн үйл ажиллагаатай холбоотой харилцаанд оролцохдоо баримтлах нийтлэг зарчмуудыг тодорхой тусгасан бөгөөд тэдгээр зарчмыг төрийн бүх шатны байгууллагууд болон хувь хүн, байгууллага (зохих хэмжээнд) дагаж мөрдөх үүргийг хүлээнэ.
- Эдийн засгийн эрх чөлөөг хангах баталгааг бүрдүүлсэн: Энэхүү хуульд тусгасан зарчмыг хэрэгжүүлэх арга замыг тодорхой нарийвчлан зохицуулах бөгөөд одоогийн хууль тогтоомжийн хүрээнд тулгамдаж буй асуудлуудыг шийдвэрлэх, аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхлэгчдийн эдийн засгийн эрх чөлөөг баталгаажуулахад чиглэсэн.
- Эдийн засгийн эрх чөлөөг хязгаарлах, хориглосон хуульд тавигдах шаардлагыг нарийвчлан зохицуулсан: Аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхлэгчдийн эдийн засгийн эрх чөлөөг төрийн зүгээс хязгаарлах, хориглох арга хэмжээг зөвхөн хуулиар тогтоох бөгөөд ингэхдээ тус хуулийн төслийг боловсруулах, батлахад тавигдах шаардлагыг тодорхой, хоёрдмол утгагүй зохицуулна. Жишээлбэл, хуулийн төсөлд тавигдах шаардлага буюу хязгаарласан, хориглосон зохицуулалтын хүрээ, агуулга болон төслийг олон нийтэд танилцуулах, оролцоог нь хангах, санал авах, мэдээлэхтэй холбоотой харилцааг тодорхой тусгаж, иргэн, хуулийн этгээдийн мэдэх эрхийг бүрэн хангана.
- Төрөөс аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхлэгчдэд үзүүлэх дэмжлэгийг тусгасан: Төрөөс аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхлэгч иргэн, хуулийн этгээдтэй хамтран ажиллах, харилцан туслалцах замаар улсынхаа эдийн засгийн өсөлтийг дэмжинэ. Иймд энэхүү хуулийн төсөлд төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийг өргөжүүлэн хөгжүүлэх, төрийн үйлчилгээг иргэн, хуулийн этгээдэд түргэн, шуурхай хүргэх, харилцан мэдээлэл солилцох зэргээр тэдгээрийн хамтын ажиллагааг хөхиүлэн дэмжихэд чиглэсэн агуулгатай нийтлэг зохицуулалтыг тусгана.

Тус хууль нь иргэн, хуулийн этгээдийн аж ахуйн үйл ажиллагаа дахь төрийн оролцоог бууруулж, өрсөлдөөнт, чөлөөт зах зээлийн эдийн засаг бүрэн утгаараа хөгжих боломжийг бүрдүүлж, төр, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааг өргөжүүлэн хөгжүүлэх замаар Монгол Улсын эдийн засгийн өсөлтийг дэмжихэд чухал нөлөөлөл үзүүлнэ.

Хуулийн төслийг дагалдуулж хөрөнгө оруулалт татахад хуулиар тогтоосон хязгаарлалт, хориглолтыг арилгах, Зөвшөөрөл олгох процессыг хөнгөвчилж, хяналтыг сайжруулахад эрсдэл багатай, нэг удаагийн шинжтэй үйл ажиллагааг зөвшөөрөл шаардахгүйгээр мэдэгдэл хүргүүлээд эрхлэх боломжийг бүрдүүлэхэд чиглэсэн 100 гаруй хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах төслийг хамтад нь боловсруулсан.